

Løbsk tale

- undersøgelse og behandling

Dorte Hansen

Dorte Hansen:

Løbsk tale - undersøgelse og behandling

© Dansk Videnscenter for Stammen 1999

Lay-out & tryk: Røde Hane

ISBN 978-87-90588-04-5

3. oplag

Forord

Denne pjece er primært beregnet for talepædagoger, som behandler børn, unge og voksne med løbsk tale. Baggrunden for pjecen er, at der har været et udtalt ønske fra fagfolk om at få mere viden om løbsk tale og dens behandling.

Formålet med pjecen er at formidle noget af den viden om løbsk tale, der er beskrevet i den internationale litteratur, på en tilgængelig måde.

Pjecen er skrevet således, at læseren får et indblik i de vigtigste undersøgelser og teorier. Det fremgår af pjecen, at forskerne ikke er enige, og at der stadig er meget, vi ikke ved om løbsk tale. Pjecen er således ikke nogen facitliste, snarere en præsentation af de forskellige og ofte modsatrettede teorier og definitioner, der findes. Herudover er der forslag til behandling.

Løbsk tale er et svært - og måske derfor også et noget overset - område indenfor logopædien. Da alle talepædagoger sandsynligvis på et eller andet tidspunkt vil blive konfronteret med personer med løbsk tale, håber vi, at denne pjece kan bidrage til at øge opmærksomheden på løbsk tale og inspirere til behandling.

Dorte Hansen, Dansk Videnscenter for Stammen, oktober 1999

Indhold

Forord	3
Eksempler på løbsk tale	7
Indledning	9
Opfattelsen af løbsk tale gennem tiden	10
Løbsk tale i nyere tid	11
Beskrivelser og definitioner af løbsk tale	12
Løbsk tale og stammen	16
Løbsk tale og andre tale-sprogvanskeligheder	23
Hvordan undersøger man løbsk tale?	26
Hvordan behandler man løbsk tale?	30
Behandling af børn	30
Behandling af unge og voksne	35
Afslutning	38
Litteraturhenvisninger	40
Bilag 1: liste over symptomer, der kan være til stede ved løbsk tale	43
Bilag 2: checkliste for løbsk tale	44
Bilag 3: profil til behandlingsplan for løbsk tale	46

Eksempler på løbsk tale

Løbsk tale kan vise sig på forskellige måder fra person til person. Her er nogle eksempler på, hvordan den ytrer sig. Det kan være:

- en person, som har en hurtig og/eller stødvis og utydelig tale
- en person, som ind imellem en helt almindelig tale, har brudstykker af "sort tale"
- en person, som udover at tale hurtigt, også tænker hurtigt og også springer i tankegangen, og som har svært ved at lytte til andres budskab. Denne person vil af andre ofte blive karakteriseret som værende hurtig og impulsiv
- en person, som har en manglende evne til at planlægge og lytte til sin egen indre tale. Denne persons tale er præget af mange brud, gentagelser og revisioner, fordi personen ofte er nødt til at lave om og reparere på det, som er sagt forkert eller for hurtigt. Det gør talen ikke-flydende og meningen uklar
- en person, som også stammer. Hos sådan en person kan det være svært at opdage den løbske tale, fordi stammen dækker over den

Indledning

Talen er en af de vigtigste måder, hvorpå en person kan formidle sine tanker og følelser til andre mennesker. Evnen til at kunne foretage en nøjagtig timing mellem tanker og tale er vigtig for at kommunikationen "flyder". Løbsk tale er vanskeligheder med timing - det samme er stammen. Både løbsk tale og stammen er vanskelige at beskrive. Og som det vil fremgå i det følgende, er stammen og løbsk tale ofte blevet forvekslet eller blevet beskrevet som værende ét problemkompleks.

Stammen har igennem årene fået en langt større opmærksomhed end løbsk tale - man kan sige, at løbsk tale har ligget i skyggen af stammen. Man har derfor manglet relevant litteratur, der beskrev løbsk tale og de problemer, som mennesker med løbsk tale har. Det har betydet, at fagfolk har savnet præcise beskrivelser af løbsk tale, hvilket har forårsaget problemer med at diagnosticere og behandle.

Som vi skal se af følgende eksempel, er det vigtigt at kunne diagnosticere præcist og afgrænse løbsk tale i forhold til stammen for at kunne sætte ind med en relevant behandling:

Peter var 15 år og blev henvist til os på PPR på grund af stammen. Ved undersøgelsen mødte vi en udadvendt dreng med stor talelyst. Vi hørte flere brud i hans sætninger, og han gentog både stavelser og småord. Der var få tegn på kamp og undgåelser mod stammen. Han fortalte, at stammen ikke var noget problem for ham. Han var ligeglad. Han snakkede bare. Men han fik tit at vide, at han snakkede alt for meget og for hurtigt. Folk sagde tit: "Hva'?" De kunne ikke altid forstå ham.

Peters tale var fyldt med brud og gentagelser, som lignede stammen, men vi var mere tilbøjelige til at mene, at den brudte tale skyldtes problemer med at omsætte rækkefølgen af tanker til sætninger, hvilket er typisk for løbsk tale. Udover de brudte sætninger hørtes ombytning af lyd og sammentrækning af stavelser. F.eks. sagde han: "revelant" og "goldtriver" i stedet for "relevant" og "golden retriever", og "urin" og "atopeket" for "ruin" og "apoteket". Der var også forkert anvendelse af ord. Han sagde: "Jeg går lige ud i dåsen og henter teen" for, "jeg går lige ud i køkkenet og henter teen", og "der er fem konsistenter" og "freelance gris" for, "der er fem kontinenter" og "frilands gris".

I spontantale snakkede han hurtigt og snublende og i halve sætninger. Han skiftede ustandseligt spor, indtil han helt glemte, hvor han var. Så begyndte han forfra på noget andet i et hurtigt tempo. Det lød, som om han havde voldsomt travlt og ikke kunne finde ud af at få sagt det, han ville. Da vi bad ham om at gentage i langsomt tempo, talte han fuldstændig tydeligt og korrekt, men efter kort tid var det glemt, og han spurtede igen af sted med noget nyt. Han var urolig, trommede i bordet med fingrene og kørte rundt på stolen. I skolen var han ukoncentreret og snakkende. Afbrød ofte med irrelevante bemærkninger. Hørte ikke ordentligt efter, og hans opgaver var sjuksket udført.

Dette eksempel viser, hvor svært det kan være at diagnosticere. Peter var ikke stammer, men derimod havde han løbsk tale.

I de sidste 20 år er interessen for løbsk tale vokset, hvilket har medført mere forskning, flere undersøgelser og flere behandlingserfaringer i arbejdet med løbsk tale. Det har også betydet en større erkendelse af, at stammen og løbsk tale sandsynligvis er to selvstændige problemkomplekser. Den viden og de erfaringer, der er høstet i denne periode, ligger til grund for den foreliggende pjece.

Opfattelsen af løbsk tale før i tiden

Løbsk tale er en tale-sproglidelse, som man har kendt til og beskrevet i over 2000 år. Den første vi kender til, der beskrev løbsk tale, er den græske filosof Hippocrates. Han sagde: "Løbsk tale er resultatet af en forstyrrelse i balancen mellem tanker og tale" (i Weiss, 1964).

David Bazin beskrev for næsten 300 år siden løbsk tale sådan: "Løbsk tale er en dårlig vane, erhvervet i barndommen og ikke rettet af forældrene. En rastløs og alt for labil disposition, som får tungen til at arbejde før tankerne eller forårsager, at flere forskellige tanker og ideer søges udtrykt på en gang. Når den talende anstrenger sig for at sige dem i et og samme øjeblik, kan han ikke holde dem adskilte og fortaler sig i den første stavelse, idet tungen slår klik..... Vi må også nævne en opskruning af taletempoet, når disse personer, på grund af deres excessive taletrang, ikke tager sig tilstrækkelig tid til den korrekte udtale af ordene. Hos sådanne mennesker er talen ofte hurtigere end deres tanker, og de prøver for det meste at udtrykke ideer, som endnu kun er usammenhængende og kaotiske" (ibid.).

Liebmann, omkring år 1900, mente, at årsagerne til den løbske tale skulle opfattes som nedsatte evner i både det sensoriske og motoriske system. Han kaldte løbsk tale for "paraphrasia praeceps" (ibid.).

Man kan sige, at de forskellige opfattelser af løbsk tale op gennem tiden sammenfattende fortæller om symptomer, som:

- for hurtigt taletempo
- tøven eller brud i talen på grund af svigtende evne til at finde det rette ord
- utydelig artikulation
- tale i cirkler uden at personen er i stand til at ramme sagens kerne
- gentagelse af ord og fraser
- fyldlyde som "ah, øh, æh"
- manglende bevidsthed hos den løbsk talende person om egne taleproblemer

Løbsk tale i nyere tid

I Europa har løbsk tale så at sige altid været betragtet som en selvstændig tale-sproglidelse med egne symptomer. I USA blev løbsk tale derimod betragtet som hørende til stammen og/eller andre tale-sprogproblemer, også selv om Weiss (1964) lavede et betydeligt arbejde for at sætte fokus på den løbske tale og få den anerkendt som en selvstændig talelidelse i USA. Den manglende forskning gør den svær at adskille fra stammen samtidig med, at den i sin bredde også ofte indbefatter andre taleproblemer som let afasi, dyslali, dysfasi og andre sprog-indlæringsproblemer. Resultatet af denne uenighed mellem USA og Europa blev også, at den kategori, som vi i dag kalder for *løbsk talende personer*, er så stor og bred, at den er svær at indkredse.

I de senere år er interessen for løbsk tale, som tidligere nævnt, blomstret op, og mange forskere og behandlere har beskæftiget sig med løbsk tale. I USA er der også en voksende forståelse for, at løbsk tale skal ses som en selvstændig lidelse. Det skyldes ikke mindst St. Louis og Myers (1992), som udover at have gennemgået den eksisterende litteratur, også selv har forsket i løbsk tale og kommet med deres bud på, hvordan løbsk tale kan identificeres og behandles.

Den sidste nye undersøgelse om løbsk tale, vi kender til, er norsk og foretaget af Teigland (1994). Til forskel fra andre undersøgelser af løbsk tale er det specielle ved denne her, at den ser på løbsk tale ud fra et kommunikativt perspektiv. Teigland har undersøgt dialogen hos unge løbsk talende personer og antydnet, hvilke konsekvenser det har for deres kommunikation og herud fra set på mulighederne for behandling.

Flere forskere mener i dag, at den løbske tale hyppigt er baseret på en arvelig disposition, og at der ofte er forsinket taleudvikling hos både løbsk talende børn og deres forældre. Det er, ligesom med mange andre tale-sproglidelser, mest drenge, som rammes. Der findes flere undersøgelser af hyppigheden, og det anslås, at der er ca. 1,5 % løbsk talende i en befolkningsgruppe, men også at hyppigheden er højere i grupper med andre tale-sprogsvækkigheder. F.eks. har Becker og Grundmann (Preus 1987) fundet 1,5 % i en gruppe normale 7-årige, mens tallet var på 11,5 % hos børn i en specialskole for talehæmmede.

Mange forskere og behandlere er da også begyndt at bruge betegnelsen syndrom om den løbske tale, netop fordi den ofte består af en samling af forskellige symptomer, som kan, men ikke nødvendigvis behøver at være tilstede på en gang.

Det skal dog her bemærkes endnu engang, at det er vanskeligt at undersøge præcist, fordi det er svært at afgrænse den løbske tale fra andre vanskeligheder. Man kan let komme til at forveksle den løbske tales symptomer med lignende symptomer fra andre handicaps, som f.eks. opmærksomheds- og indlæringsproblemer.

Beskrivelser og definitioner af løbsk tale

Selvom løbsk tale har ligget i skyggen af stammen, har mange forskere og behandlere beskæftiget sig med løbsk tale på et teoretisk niveau. I det følgende vil vi præsentere nogle af de væsentligste bidrag.

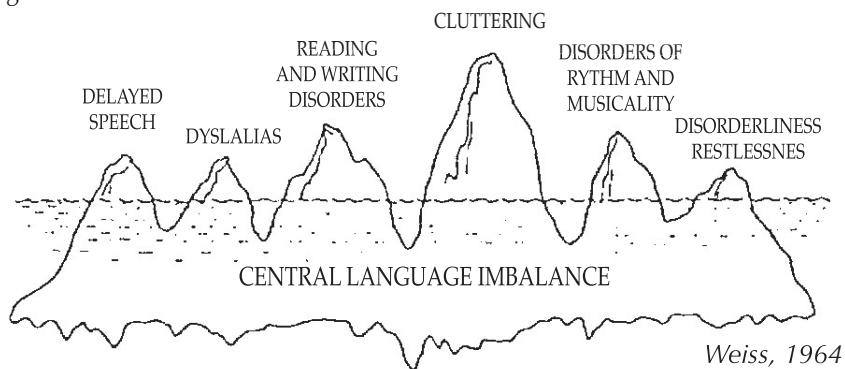
Flere forskere, som f.eks. Luchsinger og Arnold, mener, at løbsk tale altid begynder med en alvorlig, forsinket sprogdudvikling, og at den manglende evne til at formulere sig kan udvikle sig til løbsk tale. Derfor bliver resultatet en forvirret, hurtig og uarticuleret tale (Myers og St. Louis 1992). Daly mener, at løbsk tale er forstyrrelser i både tale- og sprogprocesserne, og at der ofte

forekommer et hurtigt, urytmisk og accelererende tale tempo og en uforståelig tale. Formuleringsevnen er tit mangelfuld. Hos den samme person ser man tit både løbsk tale og stammen (Daly 1992).

Andre forskere mener, at der er personlighedsmæssige faktorer involveret i løbsk tale. Bl.a. mener Freund at løbsk tale ikke ville kunne opstå, hvis ikke der var personlighedsmæssige faktorer involveret (Preus 1987). Ifølge Seeman er personligheden hos løbsk talende som regel rastløs og hyperaktiv (Grohnfeldt 1992). Og Schmidt mener, at løbsk talende er impulsive, utålmodige og glemsomme personer (ibid.). Preus (1987) mener, at der mangler systematisk psykologisk forskning, og at løbsk tale litteraturen er fuld af stereotyper om personligheden hos mennesker med løbsk tale.

En af dem, der har haft størst betydning for løbsk tale-området, er Deso Weiss (1964). Ifølge Weiss skal løbsk tale opfattes som en selvstændig talelidelse, som dog ofte optræder sammen med stammen og/eller andre sproglidelser. Weiss mener, at årsagerne til løbsk tale skal findes i en grundlæggende mangel på central styring af de sproglige processer, en mangelfuld koordination, samt sensorisk og motorisk usikkerhed. Han sammenligner forskellige tale-sprogvanskeligheder med de mange tinder og takker på et isbjerg (se figur 1). Det, som ligger neden under vandet, og som man ikke kan se og høre, skal forstås som et udtryk for de centrale sproglige processer med deres manglende balance. Oven over vandet ses billedet på det, som de sproglige processer styrer. Som det tydeligt bemærkes, får løbsk tale (CLUTTERING) den største tinde.

Figur 1:

Her ses forskellige tale-sprogvanskeligheder, som bliver resultatet af den manglende centrale styring

Ifølge Weiss er løbsk tale vanskeligheder indenfor følgende områder:

- taletempo
- artikulation
- formulering
- forståelse
- opmærksomhed
- koncentration
- bevidsthed om egne taleproblemer

Til differentialdiagnostisk brug har Weiss opstillet en ret omfattende liste over symptomer på løbsk tale - se bilag 1.

Langt senere har Myers og St. Louis (1992) taget Weiss's teorier op, men fandt, at hans definition og differentialdiagnosticering var meget bred og især svær at håndtere i praksis for talepædagoger. De fandt frem til - ved at spørge talepædagoger i USA og England om, hvad de lagde vægt på, når de definerede løbsk tale - at løbsk tale er et kompleks af problemer inden for både tale- og sprogområderne, og at løbsk tale enten eksisterer isoleret eller sammen med stammen eller andre tale-sprogproblemer.

Ifølge Myers og St. Louis (ibid.) er den flydende tale, tempoet, artikulationen og sprogstringen - og eventuelle svagheder indenfor disse områder - funktionelt interrelateret, dvs. at hvis der er problemer i et af områderne, vil også de andre områder blive berørt.

St. Louis (1992) mener, at det er vigtigt at kunne isolere den rene løbske tale og med den som udgangspunkt differentialdiagnosticere, så man kan finde elementerne i de andre tale-sprogproblemer. Han har derfor udarbejdet en arbejdsdefinition for behandlere. "Ren" løbsk tale er:

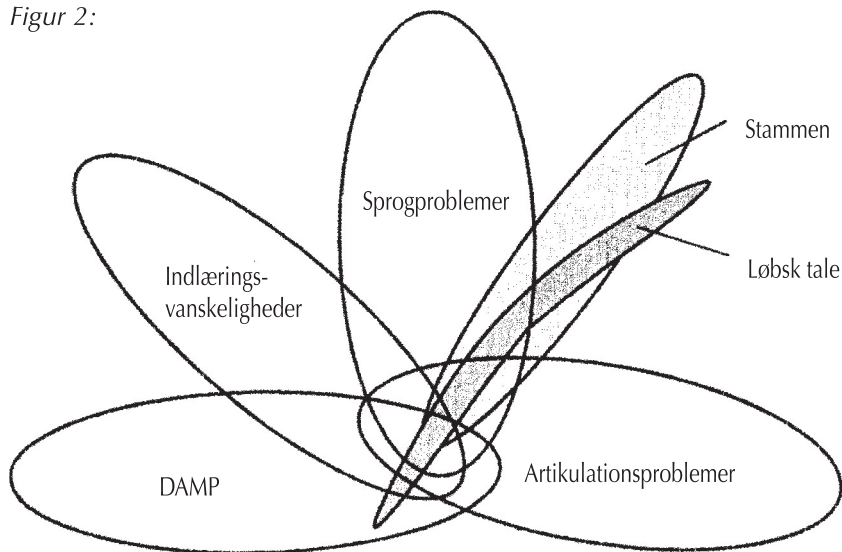
- en unormal flydende tale som ikke er stammen
- et hurtigt og/eller uregelmæssigt taletempo

Alt, hvad talepædagogen behøver, er at stille sig tre spørgsmål, nemlig:

- har personen et problem med ikke-flydende tale?
- er personen stammer?
- har personen et overdrevent og/eller uregelmæssigt tempo?

Hvis svarerne er "ja", "nej" og "ja", har personen løbsk tale.

Figur 2:

K.St. Louis

På illustrationen ses de mange blandingsformer. Den rene løbske tale fylder i sig selv meget lidt.

Myers (1992) mener, at løbsk tale er forstyrrelser af både tale og sprog og kan ytre sig i tempo, tale, artikulation og planlægning af tanker og sætninger. Hun siger, at løbsk tale er et syndrom med problemer indenfor tale-sprog-systemerne.

Myers definition er:

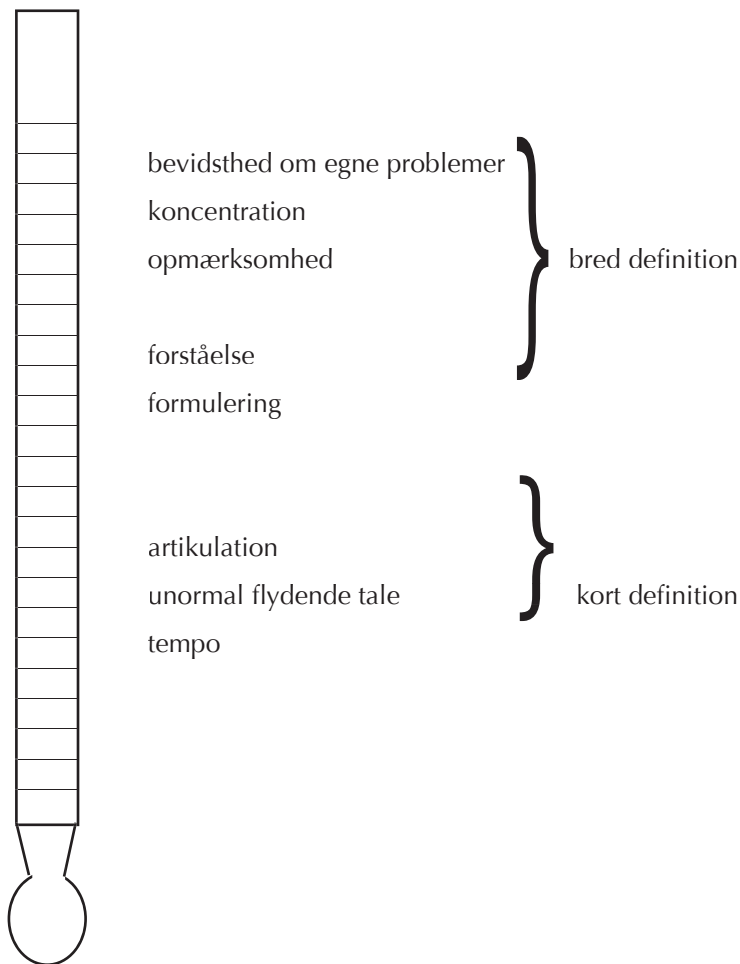
- hurtigt og/eller uregelmæssigt taletempo
- hurtig og/eller unormal flydende tale
- artikulationsproblemer
- problemer med planlægning af tanker og sætninger

Hos de fleste forskere er definitionerne på løbsk tale fremkommet på baggrund af kliniske observationer. Derfor er det svært at blive mere præcis og især helt enig om afgrænsningen. Der mangler stadig grundig empirisk

forskning indenfor området, før man kan komme årsagerne og en entydig definition nærmere.

Sammenfattende kan det siges, at definitioner på løbsk tale falder i to grupper: *den korte definition*, som er den "rene" - af nogle kaldt "den klassiske" løbske tale, og *den brede definition*, som omfatter elementer fra både tale, sprog og adfærd. St. Louis er fortaler for den korte definition, mens Weiss er fortaler for den brede definition.

Figur 3:

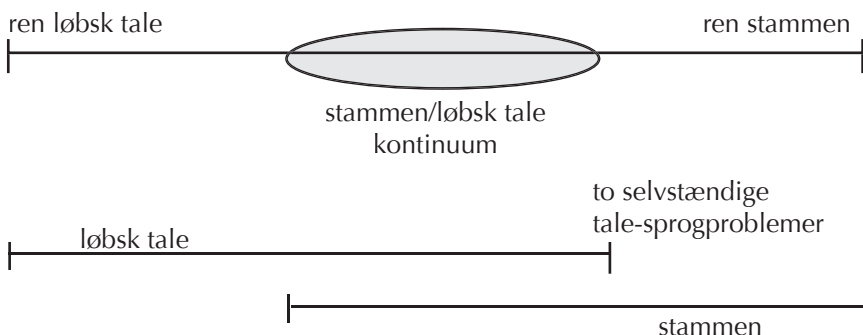
Løbsk tale og stammen

Tidligere blev løbsk tale enten opfattet som stammens forstadium, stammens fundament eller en videreudvikling af stammen. Nu har de fleste imidlertid den opfattelse, at personer med stammen eller løbsk tale deler sig i tre grupper, nemlig: en gruppe, som har løbsk tale, en gruppe som stammer, og en gruppe som har en kombination af løbsk tale og stammen.

Mange personer, som søger behandling for stammen, kan derfor have elementer af løbsk tale, og vi ved af erfaring, at når et menneske bliver behandlet for stammen, kan der i forløbet dukke symptomer op på løbsk tale, ofte i form af gentagelser og hurtigt taletempo. Vi ved også, at der kan opstå stammen, når den løbsk talende forsøger at beherske sin løbske tale ved at undgå og bekæmpe den. En stor del af de børn, som har andre tale- og/eller sprogproblemer, har også elementer af både løbsk tale og stammen.

Man kan derfor tale om, at stammen og løbsk tale er beslægtede. De er begge forstyrrelser i den flydende tale og findes ofte hos den samme person. Mange mener, at løbsk tale kan udvikle sig til stammen, og de kan begge have psykosociale følger. Men de er også modsætninger, fordi stammen og løbsk tale synes at være i hver sin ende af en skala.

Figur 4:

Modsætningerne kan komme til udtryk på forskellig måde:

- stammeren er sig sin talelidelse pinligt bevidst og kan bruge meget energi på at undgå frygtede ord og situationer, hvorimod den løbsk

talende ofte ikke synes at have nogen klar forestilling om arten og rækkevidden af sine tale-sprogvanskeligheder.

- stammeren har problemer med at tale til fremmede og i ukendte sammenhænge, og hans stamme synes at forværres, når han bliver stresset eller forsøger at gøre sig umage med at tale flydende. Det modsatte gør sig gældende hos den løbsk talende. Han har ingen taleangst, og hans tale bliver bedre i de sammenhænge, hvor han er bevidst om, at han skal gøre sig umage for at tale langsomt, mere tydeligt og forståeligt.
- stammeren har ofte udsving i både graden og mængden af sin stamme. Den løbsk talende har derimod aldrig skiftende perioder.
- i både stamme og løbsk tale forekommer en del elementer, som til forveksling ligner hinanden. Det er gentagelser af stavelser og ord, brud i sætninger, brug af fyldlyde, pauser, omstruktureringer og svigtende øjenkontakt. Men måden, disse elementer fremkommer og bruges på, er forskellig.
- stammeren ved præcist, hvilket ord han vil sige, men han kan ikke få det ud på grund af muskelspændinger. Hos den løbsk talende opstår gentagelser, forlængelser og brud i sætningerne på grund af problemer med at finde de rette ord, planlægge sætninger og huske rækkefølger - altså grammatiske problemer.
- hos stammeren er gentagelserne ujævne i tempo. Hos den løbsk talende er gentagelserne jævne.
- pauserne hos stammeren er oftest udtryk for en angst for at komme til at stamme. Hos den løbsk talende er de et udtryk for, at han ikke ved, hvad han vil sige og hvordan - altså et planlægningsproblem.
- fyldlydene "ah" og "øh" betyder hos stammeren en udsættelse af et stammeord, og hos den løbsk talende, at han ikke rigtigt ved, hvordan han skal formulere sig.
- stamme er et taleproblem, som ofte har psykologiske og sociale konsekvenser. Løbsk tale er et taleproblem, men ofte også et sprog- og adfærdsproblem. Også her ses psykologiske og sociale følgevirkninger.

Weiss (1964) gør forskelle og ligheder mellem løbsk tale og stammen op på følgende måde (tabel 1):

Tabel 1:

	løbsk tale	stammen
mulige årsagsforklaringer	mangel på central balance	neuro-vegetativ fejlfunktion
viden om taleproblemer	er ikke tilstede	er tilstede
når der er stress, er talen	bedre	dårligere
spontantale er	dårligere	bedre
øget opmærksom på talen gør den	bedre	dårligere
efter afbrydelse er talen	bedre	dårligere
opfordring til at gentage gør talen	bedre	dårligere
korte svar gør talen	bedre	dårligere
angst for specifikke sproglyde	mangler	er til stede
fremmedsprog gør talen	bedre	dårligere
læsning af en kendt tekst gør talen	dårligere	bedre
læsning af ukendt tekst gør talen	bedre	dårligere
håndskriften kan være	forhastet og sjusket, med gentagelser og overstregeringer	omhyggelig, styret, krampagtig
holdninger overfor egen tale	ligeegyldig, sorgløs	angstfuld
forløbet af talen	regelmæssigt, altid til stede	svinger i perioder både i kvalitet og kvantitet
psykologiske holdninger kan være	udadvendt, impulsiv, utålmodig, overfladisk	flov, hæmmet, indadvendt, perfektionistisk, tvangshandlinger
akademisk begavelse	yder ofte mindre end der er muligheder for	god, til overlegen
EEG	ofte diffust, urytmisk	sædvanligvis normalt
behandlingsmål	direkte opmærksomhed mod detaljerne	leder opmærksomheden væk fra talens detaljer

I det følgende refereres forskellige undersøgelser og hypoteser om sammenhængen mellem løbsk tale og stammen, både m.h.t. forekomst, årsags- og udviklingsfaktorer.

Flere forskere har undersøgt forekomsten af løbsk tale hos stammere - og stammen hos løbsk talende. Der er store forskelle de forskellige undersøgelser imellem. Van Riper fandt, at 18 % af de stammere, han undersøgte, også havde løbsk tale. Schmidt fandt i sine undersøgelser, at 67 % af stammerne også havde løbsk tale. De fleste forskeres undersøgelser viser, at ca. 30 % af stammerne også har løbsk tale. Dalton og Hardcastle fandt, at over halvdelen af en gruppe af løbsk talende også havde en eller anden form for stammen (Preus 1987).

I en undersøgelse af forekomsten af stammen og løbsk tale hos retarderede, fandt Forchhammer, at prævalensen af begge vanskeligheder er højere, jo dårligere funktionsniveau personerne har (ibid.).

I en undersøgelse, som havde til formål at finde ud af om løbsk tale og stammen er forskellige kliniske enheder, og om løbsk tale kan have en organisk oprindelse, fandt Langova og Moràvec i 1960'erne, at løbsk talende og stammere med løbsk tale oftere havde et unormalt EEG end stammere uden løbsk tale elementer. De fandt bl.a. også, at løbsk talende og stammere med løbsk tale fik forværret talen, når man forstyrrede den med DAF (*Delayed Auditory Feedback* betyder, at man hører sin egen tale med en minimal forsinkelse), mens stammere uden løbsk tale elementer fik forbedret talen med DAF (Weiss 1964).

Weiss og Seemann mener, at stammen opstår som følge af den løbske tale. Den opstår, fordi personen reagerer med undgåelse og kamp for at overvinde den løbske tale. Det mente Freund også og sagde, at hvis en stammeudvikling først finder sted i puberteten, vil den ofte have løbsk tale som baggrund. Desuden mente han, at løbsk tale er blandet med de samme forventningsneurotiske tendenser, som man har, når man stammer (Preus 1987).

Weiss skriver om udviklingen og interaktionen af stammen og løbsk tale: "Sædvanligvis observeres stammen før den løbske tale. Den løbske tale presser på i de tidlige stadier af stammen, men bliver holdt nede af personen, som stammer. Den løbske tale dukker først op igen, når stammen bliver lettere og mindre". Når stammen optræder sent, som f.eks. i 10 års alderen, hænger den i halvdelen af tilfældene sammen med løbsk tale (ibid.).

Seemanns hypotese er, at både løbsk tale og stammen har en organisk baggrund, og at begge forstyrrelser fastholdes af de samme kortikale centre i hjernen. Arven spiller en stor rolle for begge forstyrrelser. Han opdagede, at der i mange tilfælde var løbsk tale i den ene generation og stammen i den næste (Preus 1992).

Dalton og Hardcastle mener, at den løbske tales hurtige tempo gør, at koartikulationen påvirkes, så der udelades både lyd og stavelser. De mener også, at den løbske tale kan karakteriseres ved en øget koartikulation, som kan strække sig over hele fire fonemer. Når tempoet sættes ned, bliver koartikulationen normal, og så høres der ingen udeladelser (ibid). Ifølge Stromsta kan de koartikulatoriske træk bruges til at diagnosticere forskellen mellem stammen og løbsk tale. De er i hver sin ende af et kontinuum med hensyn til koartikulation, hvor den flydende tale er i midten (figur 5). Hovedelementerne i den løbske tale, nemlig sammentrækninger og udeladelser, kan således ses som fænomener, der opstår som en konsekvens af overdreven koartikulation og for hurtigt taletempo (ibid).

Figur 5:

løbsk tale	normal, flydende tale	stammen
øget koartikulation,	god koartikulation	for lidt koartikulation

Efter opremsningen af disse undersøgelser og hypoteser, viser der sig et broget billede af sammenhængen mellem løbsk tale og stammen. Netop manglen på en fælles og entydig definition af den løbske tale gør, at der forestår talepædagogen et stort arbejde med at differentialdiagnosticere for at klarlægge, hvilke elementer der hører til stammen, hvilke der hører til løbsk tale, og hvilke der hører til andre sproglige vanskeligheder.

Spørgsmålet er, hvordan man som talepædagog kan finde ud af, om den ikke-flydende tale er løbsk tale, og om der er andre elementer fra stammen og/eller andre sprogvanskeligheder?

I de tilfælde, hvor både løbsk tale og stammen er til stede, mener mange talepædagoger, at stammen bør behandles før den løbske tale, dels fordi det

så er lettere at "se" den løbske tale, dels fordi stammen kan forværres ved, at man kun fokuserer på den løbske tale. Der er mange forskellige faktorer, der spiller ind, og da graden af stammen og løbsk tale er så forskellig fra individ til individ, kan man ikke give nogen regel for, hvad der er bedst at gøre. De fleste talepædagoger vil, når det drejer sig om børn, imidlertid nok vælge at tage størst mulig hensyn til stammen og ikke begynde at behandle artikulations- og tempoproblemerne af frygt for at kunne komme til at forværre stammen.

Myers og Bradley (1992) mener, at differentialdiagnosticeringen især er vigtig, når der forskes og foretages undersøgelser, og at det er mindre væsentligt at kende alle detaljerne, når der behandles. De giver følgende opklarende spørgsmål, som kan være til hjælp, når man skal finde ud af, hvad der er stammen, og hvad der er løbsk tale:

- er der flere spændte brud end gentagelser af ytringer?
- er der flere brud inde i ordene end brud eller tøven før ordene?
- er der flere lyd- og stavelsesgentagelser, lydforlængelser og spændte pauser end brug af fyldord, ufuldstændige sætninger, ordgentagelser og omstruktureringer?
- er der flest fyldord, ufuldstændige sætninger, ordgentagelser og omstruktureringer, fordi personen ikke kan, men godt ved, hvad der skal siges, eller er personen i tvivl om, hvordan det skal siges?
- er der overdreven muskelspænding og -kraft eller glimtvis tab af kontrol over taleproduktionen?
- er kamp og undgåelser en reaktion på angst for stammen eller en reaktion på, at det er svært at planlægge tankerne til flydende sætninger?

De første muligheder i hver af de ovenstående spørgsmål indikerer, at der sandsynligvis er tale om stammen, mens de sidste muligheder indikerer, at der sandsynligvis er tale om løbsk tale.

Mange behandlere (logopæd) oplever at få en person henvist for stammen, hvor der først senere i behandlingsforløbet dukker symptomer op på løbsk tale. Specielt hos børn ser man, at symptomer på stammen og andre tale-sproglidelser er med til at skjule de løbsk talende elementer. Disse børn vil ofte blive henvist til talepædagog på grund af stammen og sprogvanskeligheder og bliver formodentlig behandlet for begge problemer, uden at man opdager den løbske tale. Men den er med til at forvirre og sløre billedet af problemerne, og ofte trækker behandlingen i langdrag, fordi den gængse behandling ikke

hjælper nok. Man kan ikke sige, at børnene bliver fejlbehandlet, men at resultaterne af behandlingen ikke giver de forventede resultater på grund af de løbsk talende elementer. Først når sproget er modnet, og de andre vanskeligheder er overvundet, vil man tydeligere høre den løbske tale.

Behandlingsmæssigt er det svært at tilgodese denne gruppe, men mange mener, som tidligere nævnt, at stammen altid skal have fortrinsret fremfor løbsk tale og andre tale-sprogproblemer. Dvs. at når man tale-sprogbehandler disse børn, bør man hele tiden have for øje, at der ikke stilles større krav til dem, end deres system og personlighed kan klare. Man bør altså vælge at stammebehandle børnene, før man tager sig af de andre problemer. Det er dog ikke altid så enkelt, så hvis man er bevidst om, at stammen er det mest følsomme af problemerne og har det med at udvikle sig til at blive kronisk, når der stilles for store krav om korrekt tale og sprog på andre områder, kan man godt sideløbende tilgodese de andre sproglige problemer.

Løbsk tale og andre tale-sprogvanskeligheder

Løbsk tale i kombination med andre tale-sprogvanskeligheder ses også hyppigt, især hos børn. Flere undersøgelser viser, at der er langt flere løbsk talende børn efter den *brede definition*, end der er med "ren" løbsk tale. Om det mener Teigland (1994):

"Ud fra det vi ved om MBD og løbsk tale, er der grund til at antage, at det urolige/overaktive MBD barn med sprogvanskeligheder, inklusiv forskellige former for brud i talen, opmærksomhedssvigt og koncentrationsvanskeligheder, i en logopædisk sammenhæng vil få diagnosen: Løbsk tale - Weiss's syndrom".

Derudover siger hun, at det i høj grad er pragmatikken, som løbsk talende personer har problemer med. Hun beskriver i sin undersøgelse, hvordan svigt i pragmatikken berører kommunikationen på alle områder. Det gælder både lytteevne og koncentration, det at kunne korrigere sin egen tale, at kunne uddybe en samtale og forfølge et spor.

Elkin har undersøgt, hvor stor rolle programmeringen af sprog og - især - tidsintervallerne spiller. Han mener, at løbskheden opstår, fordi der er forkerte

tidsintervaller i både de sproglige processer og forståelsen. Når tidsintervallerne opfattes forkert, programmeres de derfor også forkert. Derfor kan rækkefølgen i de auditive, visuelle og taktil-kinæstetiske områder ikke opfattes i tid og rum. De kan ikke huskes og udvikler sig derfor ikke. Såvel tænkning som sprogforståelse ligger under for et tidsprogrammeret koncept. Han kalder den manglende opfattelse af tidsrækkefølger af de sproglige elementer for en udviklingsforstyrrelse (Grohnfeldt, 1992).

Gunzmann mener, at den løbske tales symptomer opstår som følge af et sprogligt problem, som går ud over planlægning, rækkefølge og hukommelse. Derfor bliver talens mening ofte forandret og uforståelig. Han siger: "Gennem et nervøst tempo dukker det tænkte ord op, så tidligt og så stærkt maser det sig på og dukker op i sætningen, men på et sted, hvor det endnu ikke skal være. Taleren smider så ordet væk igen, og derved kommer han til at udelade en række af de ord, han ellers ville have sagt" (ibid.).

For at forstå hvordan det er, den løbske tale kan gribe ind i både tale- og sprogproduktionen, kan man se på forudsætninger for tale-sprogproduktion:

På ét niveau skal man have lingvistiske færdigheder for at kunne give udtryk for sine tanker, dvs. at man skal kunne planlægge sine sætninger. Man skal kunne vælge de rigtige ord og sige dem i den rigtige rækkefølge og med korrekt grammatik på en meningsfuld måde, så andre forstår dem rigtigt. *Man skal vide, hvad man vil sige.*

På et andet niveau skal man have motoriske færdigheder, så man spontant kan tilpasse og anvende sine muskler til taleproduktion. Vi bruger og bevæger flere hundrede muskler, hver gang vi taler. Løbsk tale opstår, når tempoet er så hurtigt, at tanker og udtalen ikke kan følge med. Når tempoet derimod sættes ned, viser det sig, at tanker og tale kan udtrykkes tydeligt. Problemet er bare, at den løbsk talende, i modsætning til den normalt talende, ikke selv er i stand til at høre, hvornår tempoet er for hurtigt, og hvornår der sker sammenbrud, i modsætning til den normalt talende. *Man skal vide, hvordan man vil sige det.*

Man skal altså have færdigheder på begge niveauer for at kunne formulere sine tanker og udtrykke dem flydende.

Da årsagerne til løbsk tale, som tidligere nævnt, ikke er klarlagt, er det derfor svært at forklare sammenhængen mellem elementerne i den løbske tale og

de andre sproglige problemer. Man kan kun observere symptomerne, se på konsekvenserne og på den baggrund planlægge behandlingen.

Udtaleproblemer er et af de hyppige symptomer, der kan være en del af løbsk tale. Udtaleproblemer høres som utydelig og uskarp artikulation, hvilket efter en nærmere analyse viser sig at skyldes *udeladelser* (ha kør - han er kørt, gøding - gødning), *sammentrækninger* (skogår - skolegården, gå - grå), *ombytninger* (Louise - Ulise), *indsættelse af forkert lyd* (falel - farvel, dod - død) og/eller *brug af forkert ord* (de to farver smasker godt sammen - de to farver passer godt sammen, han er Ph.D-justerende - han er Ph.D-studerende).

Af andre symptomer ses ofte en diffus tankeproces og en uudviklet sans for sprogets naturlige rytme og tryk. Derfor kan man hos nogle høre en stereotyp talemelodi, brudt vejrtrækning og problemer med at placere tryk på de rigtige steder. Den diffuse tankeproces kan give sig udslag i manglende overblik og mangel på planlægning og struktur. Det viser sig på den måde, at den løbsk talende springer i tankegangen, taler i halve sætninger, gentager, er let at aflede, har problemer med opmærksomheden, glemmer og har svært ved at lytte. Der ses ofte en impulsivitet, som viser sig ved, at der handles, før der tænkes og tales, uden at der er en klar idé om, hvad der ønskes sagt. Det kan igen give sig udslag i psykologiske og sociale problemer, som f.eks. samarbejdsvanskeligheder og ensomhed - det kan være svært at få venner.

Der kan ofte være stave- og læsevanskeligheder forbundet med løbsk tale. Nogle gange ligner det læseproblemer, hvor der i stedet for er tale om fejllæsninger og misforståelser af teksten på grund af den førnævnte diffuse tankeproces. Den samme problemstilling gør sig gældende både i den mundtlige og skriftlige formulering. F.eks. kan den mundtlige formulering være præget af associationer og problemer med at blive på sporet. Skriften vil ofte være kendetegnet ved ombytninger, udeladelser og andre rettelser, som ligner stavefejl, andre gange er der tale om reelle stavevanskeligheder.

Taletempoet siges at være hurtigere hos løbsk talende personer. Men spørgsmålet er, om det er hurtigere hos løbske end hos normalt talende, eller om det bare er for hurtigt for den løbsk talendes system? Mange mennesker har et forbløffende hurtigt tal tempo, uden at talen går i stykker, fordi deres system er gearet til det. Man kan derfor forestille sig, at den løbsk talendes system ikke er gearet til at klare et tal tempo over en bestemt grænse. Det kan være en forklaring, fordi den løbsk talende *kan* tale uden artikulationsproblemer, når han gør sig umage og holder tempoet nede. Hvorfor den løbsk talende ikke kan holde det langsomme tempo, kan forklares med, at han eller hun

mangler det filter, som normalt talende har, der udskiller udtalefejl, tempofejl, ombytningsfejl m.m. og som gør, at talen løbende revideres.

Der er foretaget flere undersøgelser af børn med tale-sprogvanskeligheder, hvor det fremgår, at børn med ikke-flydende tale har flere tale-sprog vanskeligheder end børn med normal flydende tale (Bernstein Ratner, 1995). Børn med sprog- og indlæringsproblemer er også en gruppe, som har vanskeligheder med at tale grammatisk korrekt og flydende. Børn med fonologiske problemer ser ud til at have problemer med både syntaks og flydende tale. Nogle forskere mener, at disse børn hører til en undergruppe af stammere. Efterhånden som deres tale og sprog bedres, vil man høre mere og mere stammelignende tale, f.eks. blokeringer og kamp og undgåelser. Men op gennem barndommen vil de blive mere og mere løbsk talende. Hos disse børn vil man ofte se, at stammen og løbsk tale skiftes til at være dominerende i perioder.

Vi kan konkludere om sammenhængene mellem løbsk tale og andre sprog-vanskeligheder, at:

- der eksisterer en mangel på central sproglig balance. Det høres som problemer med organisering af tanker, planlægning, konsekvenstænkning og andre sproglige processer. Følgerne er, at der kan forekomme meget ikke-flydende tale samt være kommunikationsproblemer.
- der er tempoproblemer, som høres som urytmisk, staccatoagtigt eller accelererende tempo. Derfor høres der fejlartikulationer og ikke-flydende tale. Løbsk talende personers taletempo er *ikke* nødvendigvis hurtigere end normaltalendes, men det er for hurtigt til deres system, derfor sker der sammenbrud.
- der er vanskeligheder i kommunikationen på grund af manglende evne til at holde fast, redigere og ændre på fejl.
- der kan opstå psykologiske og sociale konsekvenser af ovennævnte faktorer.

Hvordan undersøger man løbsk tale?

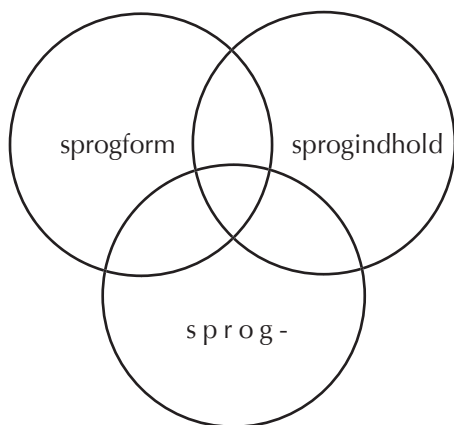
Vi står nu med et temmelig broget billede af løbsk tale, som kan være alt fra en mindre udtalt artikulationsforstyrrelse til en alvorlig omsiggribende tale-sprogvanskelighed. Løbsk tale efter den *korte definition* ser ud til at være enkel at undersøge, fordi der kun er tempo- og artikulationsproblemer. Det er straks sværere, når vi skal undersøge løbsk tale efter den *brede definition*, fordi vi ikke på forhånd ved, hvilke og hvor mange elementer, der hører med i "det komplette billede".

Hos mindre børn kan en urolig adfærd være årsagen til, at omgivelserne alarmeres. Det kan være, at barnet har det svært med koncentration, opmærksomhed, overblik og struktur. Har det samtidig en hurtig/utydelig og stammelig tale, kan det netop være et barn, som talepædagogen får henvist, og hvor det netop kan være løbsk tale, man står overfor.

Det kan være vanskeligt at vurdere løbsk tale hos småbørn, hvor tale-sprogudviklingen endnu ikke er færdigt udviklet, og især hvis der også er stammen. Da der endnu ikke er udviklet specielle tale-sprogtests til undersøgelse af løbsk tale, må talepædagogen selv lægge strategierne for, hvad der skal undersøges og hvordan. Nogle gange kan det være vigtigt at få en psykolog til at supplere undersøgelsen, specielt med henblik på at få belyst eventuelle perceptionsproblemer, eller hvilke konsekvenser sprogvanskelighederne kan få for personen fremover både personlighedsmæssigt, fagligt og socialt.

Hos unge og voksne fokuserer omgivelserne ofte på tempoet og det uforståelige i talen, fordi det tilsyneladende er det største og mest hørbare problem, og fordi mange tror, at det er det, som gør kommunikationen vanskelig. En hyppig bemærkning, som talepædagogen hører, er: "De siger til mig, at jeg bare skal tale langsomt og tydeligt. Det gør jeg så, men det kan jeg kun i få øjeblikke, så glemmer jeg det igen"!

For at finde elementerne i løbsk tale må man undersøge såvel *sprogbrug*, *sprogform* og *sprogindhold*. Bloom og Lahey beskriver hvordan disse sproglige områder indbyrdes er relateret til hinanden, og hvordan alle sproglige områder berøres i en eller anden grad. Sprogkompetencen kommer først, når alle tre områder griber tæt ind i hinanden, samarbejder og udvikler sig sammen. Derimod berøres alle tre områder, hvis der opstår problemer i bare et enkelt (Teigland, 1994).

Figur 6:

Sprogformen bestemmer, hvordan talens indhold bliver. Den afspejler sprogsystemer og -normer:

- fonologi, hvordan sproglyd fungerer sammen, og hvordan de kombineres
- morfologi, hvordan sproget bygges op
- syntaks, hvordan vi kombinerer ordene til fraser og større sætninger
- prosodi, hvordan rytme, pausering, lydfarve og tonehøjde er i sætningerne
- emphatisk tryk, samt mimik - gestus - øjenkontakt
- hvor flydende/ikke-flydende sætningerne er

Talepædagogen kan undersøge tempoet, talens flydende udtryk, og om og hvordan sætningernes kompleksitet påvirker tempo og flydende tale. Det kan man f.eks. gøre ved at båndoptage spontantalen og sammenligne kompleksiteten i de hurtigste og mest utydelige sætninger med sætninger i langsomt tempo med tydelig artikulation. Man kan undersøge formuleringsevne, artikulation og fonologi, og om der sker ændringer i sætningerne, hvis de udtales hurtigere, eller hvis sætningslængden øges, eller de bliver mere komplekse. Når man undersøger sprogformen, skal man huske, at det altid er i spontantale og især i situationer, hvor personen fortaber sig i indholdet, at den løbske tale dukker tydeligst frem. Det sker aldrig ved eftersigning og i kontrollerede sammenhænge. Derfor er det svært at anvende sprogtests

til personer med løbsk tale. De undersøges bedst, ved at man identificerer, analyserer og kategoriserer efter båndeksempler af spontantalen.

Sprogindholdet dækker over semantik. Her undersøges sprogforståelsen, og om der forekommer perceptionsvanskeligheder.

Sprogbruken dækker over pragmatik, og hvad der ligger af intentioner og meninger bag ved ordene. Pragmatikken kræver ordberedskab samt at kunne tolke situationer og meninger og at have kendskab til både de skrevne og uskrevne regler. Heri ligger der sprogkompetence og metakognition. De non-verbale elementer som kropslig uro, øjenkontakt, mimik og gestus hører også med her. Det er også vigtigt at vurdere lytteevnen og evnen til fokusering på væsentligt/uvæsentligt, opmærksomheden, hukommelsen, koncentrationen og udholdenheden, samt interaktionen i kommunikationen, og selvfølgelig om der er erkendelse af eget problem.

Det første, talepædagogen må gøre, er altså at komme igennem det store detektivarbejde med at kortlægge, hvad der er normal ikke-flydende tale, og hvad der hører med til den løbske tale. Først derefter finder man ud af, hvilke elementer den løbske tale består af. Her kan Daly's (1996) checkliste være en god hjælp til undersøgelse af både børn og voksne med henblik på differentialdiagnose (se bilag 2).

Siden kommer planlægningsarbejdet med strategier for, hvordan man så kan behandle den løbske tale, og hvis der er stammen og andre sprogproblemer, hvordan man også kan tilgode se dem.

Teigland (1994) mener, at unge løbsk talende personer har problemer med både at give og modtage information til og fra andre. Når de giver informationer fra sig, er disse ofte ukorrekte og især ikke omfattende nok. Ved nærmere analyse ses det, at der er problemer med finde de rette ord og at organisere ordene til sammenhængende og korrekt formulerede sætninger. Men også at det ofte er svært at forfølge et spor og uddybe det, der ikke umiddelbart forstås. Det får konsekvenser for behandlingen af unge og voksne med løbsk tale, fordi det er åbenbart, at det ikke er nok at behandle selve talen. Det pragmatisk element skal inddrages i behandlingen, og derfor må det også tages med i betragtning, når man undersøger.

Hvordan kan man behandle løbsk tale?

Weiss (1964) skrev om behandling af løbsk tale: "Jo tidligere man sætter ind med behandling, des bedre chancer er der for at kunne afhjælpe de sproglige problemer".

Om talepædagogens vanskelige rolle i behandlingen mente Daly (1992): "Der kræves en stærk og vedholdende talepædagog for at lave en behandlingsplan og udføre den. Det er nødvendigt at være velforberedt, positiv og vedholdende". Han skriver også, at talepædagogen er nødt til at have helt klare, overskuelige og kortsigtede mål for at kunne fastholde sig selv og sin klient. Det skriver han, fordi hans erfaring er, at personer med løbsk tale ikke har særlig stor motivation for behandling eller indsigt i eget problem, men også fordi løbsk tale er en diagnose med mange usikkerhedsmomenter.

Daly er igen behjælpelig med en liste - en profil - som gør det lettere at få overblik over, hvilke elementer, der kan indgå i behandlingen, (se bilag 3).

Profilen kan være et godt arbejdsredskab til, hvilke elementer man skal huske at få med i sin behandling, men samtidig kan den også bruges til at vurdere tale, sprog og adfærd før og efter behandling.

Behandling af børn

En del af de løbsk talende børn, som er defineret efter den brede definition, vil ofte være impulsive, uopmærksomme og let afledelige. De kan have svært ved at danne sig overblik over, hvad der sker omkring dem og strukturere deres handlinger og lege. Det kan give anledning til konflikter i daginstitutioner, skoler og hjem. For de børn er det vigtigt, at talepædagogen vejleder de voksne om, at mange af problemerne opstår på grund af sprogvanskeligheder, og at man kan hjælpe barnet ved at behandle både tale, sprog og adfærd.

Talen kan godt forbedres hos førskolebørn, dels i individuel taleundervisning af mere traditionel karakter, dels i sproggrupper. Hvis der er stammen sammen med den løbske tale, kan børnene også profitere af at være i en stammegruppe med non-avoidance behandling, fordi pædagogikken her handler om kommunikation, i modsætning til de mere fluency orienterede

behandlingsformer, som har opmærksomheden rettet mod, hvor flydende de enkelte ord udtales.

Da løbsk talende småbørn ofte også stammer eller har en stammelignende tale, bør der kun arbejdes direkte med artikulationen, hvis man ikke stiller større krav til barnets tale, end det kan honorere. Ellers vil der være fare for at stammen udvikler sig og bliver mere hård, og barnet kan begynde med kamp og undgåelser. Flere talepædagoger mener, at undervisning efter metafonmetoden (materiale/metode, der anvendes til sprog børn - materialet/metoden har en indirekte måde at korrigere børns tale på og taler mere til barnets forståelse end til måden, det taler på) giver gode resultater med netop de børn, som både har stammen og udtaleproblemer.

Sprogproblemerne kan, som beskrevet, være mange og forskelligartede. Til nogle af dem hører besvær med at koncentrere sig samt tendens til at associere under samtale og leg. Børnene kan associere både på lydindtryk, som kommer udefra, og som de ikke kan lukke af overfor på samme måde, som andre børn kan. Det kan også være på synsindtryk - ting, som de pludselig får øje på eller på bestemte ord i en samtale. Disse børn kan hjælpes ved, at deres lytteevne opøves, at de får klare regler for samtale, samt at man hjælper dem med at huske og forblive i samme lyttesituation og tankegang uden at lade sig forstyrre af andet. Hver gang en voksen taler til gruppen af børn eller giver fælles instruktion, bør den voksne fange det løbsk talende barns opmærksomhed først og direkte sørge for, at det er med og lytter efter, før der tales til hele gruppen. Den voksne bør være fysisk tæt på barnet, fordi det så er lettere for barnet at holde opmærksomheden, koncentrere sig og lytte efter. Nogle oplever, at det er nødvendigt, bagefter en sådan kollektiv besked, igen at vende tilbage til det løbsk talende barn og kontrollere, at det har hørt og forstået beskeden.

Man kan nogen gange få den oplevelse, at barnet med den løbske tale har svært ved at sortere væsentligt fra uvæsentligt. Det kan være svært for omgivelserne at forstå den slags sproglige problemer, og derfor kan barnet let blive opfattet som forstyrrende, én, der ikke vil indordne sig og i stedet for lægger op til skæg og ballade.

Der kan forekomme problemer med hukommelsen. Om det er, fordi den regulært er kort, eller om det er, fordi barnet lader sig forstyrre af andre indtryk og associerer og derfor ikke husker, er svært at svare på. Måske er det begge dele. Men man vil ofte opleve, at det er svært for løbsk talende børn at huske mere end få ting i en rækkefølge. Derfor skal man sikre sig, at

barnet har hørt samtalepartnerens anvisninger og lære det at lægge mærke til og evt. gentage for sig selv, hvilke og hvor mange sekvenser, der er i rækkefølgen og så få fulgt det op. Man må ofte starte fra bunden med lette og få anvisninger i rækkefølge. I den forbindelse kan man samtidig få opbygget bedre lytteattituder med god øjenkontakt og opmærksomhed mod lytteren og måske lære barnet at stille opklarende spørgsmål eller afslutte med bemærkninger, som: "Ja, jeg har forstået, at det er ... jeg skal gøre". Eller: "Var det ... du sagde"?

Vanskeligheder med kategorisering ses også. Det vil sige det at samle begreber under et overbegreb. Derfor er det en stor hjælp for løbsk talende børn, hvis de kan lære at ord hænger sammen i familier med en bestemt overskrift. Når der arbejdes med sådanne børn, bør de voksne gøre sig til vane at kategorisere og bruge overbegreberne specielt i dagligdagen, så børnene opdager, at der er systemer i "ordbogen". Målet er, at de på et eller andet tidspunkt selv opdager, at alle ord er ordnet efter bestemte systemer, og at de derefter selv automatisk begynder at danne systemer. Så bliver dagligdagen og tilværelsen mere overskuelig for dem. Det bliver lettere for dem at huske sekvenser, og de får lettere ved at holde den "røde tråd".

Sprogproblemer kan også betyde, at det kan være svært at danne struktur og få overblik. Derfor er det vigtigt, at talepædagogen som fagperson er med til at vejlede forældre og daginstitution/skole om, hvordan de voksne kan hjælpe børnene med at lære at få overskuelighed i dagligdagen. Sådant trives børnene bedst, der kommer færre forstyrrelser, og de bliver bedre til at koncentrere sig om det, de skal. Derfor bør man lave en struktur med mange rutiner, så barnet lærer at handle efter rutinerne og ikke styres hverken indefra eller udefra af forstyrrende visuelle eller sproglige elementer. Derfor kan en velstruktureret daginstitution/ skole med overskuelighed og fastlagte regler være at foretrække frem for en stor åbenplan institution, hvor børnene får lov til at lege mere frit, og hvor der oftere sker ændringer i ugeplanen.

Voksne bør bruge deres tale på en så forståelig og entydig måde som muligt til børn med løbsk tale/sprogproblemer. Derfor er forhørs- eller uægte spørgsmål, ligesom ironi og sarkasme generelt ikke så velegnet - det gør børnene usikre og giver dem en fornemmelse af, at de ikke forstår hele indholdet.

Når voksne stiller forhørs- eller uægte spørgsmål til børn, bliver barnet indirekte bedt om at tage stilling for eller imod at tage ansvar for sit valg. Hvis man derimod giver en anvisning i stedet for et spørgsmål, har barnet ikke

noget ansvar og behøver heller ikke tage stilling på samme måde. Derfor er anvisninger sprogligt bedre til løbsk talende børn.

Børn uden sproglige vanskeligheder opdager hurtigt, hvornår de voksne mener det, de spørger om, og hvornår spørgsmålene dækker over noget andet, noget der skal tolkes, og som kan være svært at finde ud af. De lærer at tolke de voksne på tonefald, mimik og andre ting. Men børn med løbsk tale kan have svært ved det. De kan have svært ved at aflæse nuancer og bliver frem for alt hurtigere forvirret og leder efter svar. De kan let komme til at springe i tankerne og miste tråden. Så hvis man vil lære de små løbsk talende børn at blive bedre lyttere og især at lytte med forståelse og blive bedre til dialog, må de voksnes tale være entydig og klar og frem for alt ikke til at misforstå.

Problemer med at huske rækkefølger ses ofte. Derfor vil det være godt for løbsk talende børn, hvis de vigtige voksne bevidst prøver at få rækkefølger ind i daglig tale, når der er mulighed for det. Det er noget, som er svært for en talepædagog at arbejde med i en begrænset undervisningstid, men i institutioner og hjem vil der være rig mulighed for det, hvis talepædagogen vejleder.

Mange ting i dagligdagen kan stilles op i rækkefølger og netop, fordi det er praktiske, dagligdags ting, er det en god måde at bearbejde de vanskeligheder på. I en direkte taleundervisning kan man bruge billedserier eller historier. Man kan dele dem op og klargøre, hvad der er først, næst og sidst og i øvrigt huske altid at arbejde i læseretningen, når materialet er visuelt.

Af andre sproglige problemer ses planlægning af sætningsforløb. Her kan der være vanskeligheder i både syntaks, morfologi og semantik, derfor vil børn med den slags problemer ofte have et brudt sprog. Her lægger man specielt mærke til ord, der er forkert brugt, omskrivninger, tøven, gentagelser, fyldord, tilbageløb, rundkørsler og rettelser. Man kan også opleve problemer med at få pronominer på plads og vanskeligheder med adverbier. Her gælder de samme regler som nævnt ovenfor, nemlig at disse ord bør anvendes i så mange forskellige dagligdags sammenhænge som muligt. Først da lærer det løbsk talende barn at forstå og anvende dem.

Perceptionsproblemer ses også i forbindelse med løbsk tale og andre tale-sprogproblemer. De kan opleves, som om barnet nok har fået fat i lidt af, hvad der er blevet sagt, men alligevel ikke det hele. Derfor kan meningen let fordrejes for barnet, og en af følgevirkningerne kan blive, at barnet taber

koncentrationen. Løbsk talende børn med den slags problemer kan derfor let få problemer i skolen, både fagligt og socialt, dels på grund af den svigtende sprogforståelse, dels den manglende opmærksomhed. Mange vil let kunne misforstå barnet, fordi det tilsyneladende ser ud som om, det ikke "hører" ordentligt efter. Barnet kan virke ukoncentreret, uopmærksomt og uroligt, hvor det i virkeligheden er de sproglige kanaler, som ikke endnu er bragt til fuld funktionsduelighed. Blandt andet er det derfor vigtigt at få behandlet disse børn inden skolegangen.

Mange løbsk talende børn har ofte en klodset motorisk adfærd og en dårlig mundmotorik med reducerede tungebevægelser, sådan som man også kan se det hos børn med andre tale-sprogproblemer. Derfor vil det være naturligt, at denne kropslige side hos barnet tilgodeses, hvis det er muligt.

Talepædagogen kan gøre det lettere for det løbsk talende barn ved at vejlede institution/skole om, hvad det vil sige at have et tale-sprogproblem af en sådan karakter, hvad der præcist er netop dette barns svage og stærke sider, og hvordan man kan forholde sig for at afhjælpe vanskelighederne. Det vil ofte være forhold, hvor de voksne kan hjælpe med:

- et tydeligt og klart talesprog
- en tydelig og overskuelig struktur i hverdagen
- en fysisk placering ikke for langt væk fra den voksne, så der er mulighed for god øjenkontakt voksen og barn imellem
- altid at sikre sig at barnet har hørt og forstået anvisningerne
- at omsætte kollektiv besked specielt rettet til det løbsk talende barn
- en tidlig indgriben med støtteforanstaltninger, hvis det vurderes, at barnet får vanskeligheder i læse- og staveprocessen
- en hurtig indgriben og styring i sociale konflikter

Når det drejer sig om at behandle børn og unge med både stammen og løbsk tale, bør der ikke være tvivl om, at hvis man vælger at behandle den løbske tale sammen med stammen, må man behandle således, at der til stadighed tages hensyn til stammen. Det kan være svært at motivere for behandling, fordi mange af børnene nok oplever, at de har et kommunikationsproblem, men ikke er bevidst om det på samme måde, som børn, der stammer. Nok ved de, at de stammer, for det har andre fortalt dem, men det afholder dem ikke fra kommunikation. De kan have meget talelyst. Når disse løbsk talende børn/unge er blevet henvist til stammebehandling, er det som regel, fordi andre har sagt til dem, at de skal få gjort noget ved deres stammeproblem. Det kan være svært for dem at lære at lytte til egen tale, at høre mængden og

graden af stammen og at analysere og ændre. Det er, som om deres auditive feedback ikke er indstillet på at høre egen tale. Derfor er deres mulighed for at korrigere ikke så god. Når der så også ind imellem opstår højt taletempo og uskarp artikulation, kan det være svært for dem at lære at tackle stammen. Men mange børn og unge med både løbsk tale og stammen vil kunne motiveres for behandling og også kunne få udbytte deraf. Men om de skal have det i en stammegruppe er langt fra sikkert. Det kommer an på mange forskellige forhold, bl. a. mængden og kvaliteten af stammen, og om stammen betragtes som primær i forhold til den løbske tale. Men omvendt har også denne gruppe børn og unge brug for at arbejde intenst og detaljeret med aktiv lytning både til egne ord og sproglyd, men også med at indgå i dialog og diskussioner med andre, hvor forståelsen går begge veje.

Behandling af unge og voksne

Gruppen af personer med løbsk tale er, som tidligere omtalt, en meget blandet gruppe, hvor både løbsk tale, stammen og andre tale-sprogsvækeligheder findes i forskellige blandinger og grader. Det er op til den enkelte behandler selv at finde ud af, hvordan tale-sprogproblemerne hænger sammen, og hvordan de skal behandles. Derfor er det forståeligt nok, at talepædagogerne ofte er tilbageholdende med at behandle mennesker med løbsk tale. Et af problemerne kan være, at det er svært at diagnosticere, så den løbske tale fremstår klar og tydelig med alle sine elementer. Et andet kan være, at den løbsk talende mangler motivation for behandling og et tredje, at det ofte viser sig at være vanskeligt at tilrettelægge en behandling, så den er tilfredsstillende for begge parter, da målet med behandlingen ofte står klarere for talepædagogen end for den løbsk talende.

Vi har valgt i det følgende at bringe nogle ideer til, hvordan man kan gribe behandling af løbsk tale an i forbindelse med unge og voksne. Disse idéer er primært inspireret af Myers og Bradley (1992) og Daly (1992).

Når man behandler unge og voksne med løbsk tale, er der flere forskellige elementer at tage fat på. Det kan være holdningen til og bevidstheden om egne problemer, formulering, tempo, artikulation, den ikke-flydende tale og selve dialogen. Man kan undersøge sprog og tale ud fra testning, men her vil man ofte få problemer med at finde de løbske elementer, fordi de oftest kommer frem i spontantalen, og jo mere den løbsk talende person forglemmer sig og optages af sine oplevelser, des flere elementer dukker der op.

Noget af det første man bør tage fat på, er, ved hjælp af video- eller lydbånd, at bevidstgøre den løbsk talende person om sine tale-sprogproblemer. Det er, fordi motivationen ligger i erkendelsen, men også fordi der kan være følelsesmæssige problemer i forbindelse med at have problemer af den art. Det siges, at løbsk talende personer ofte ikke har indsigt i deres problemer, og at de derfor har svært ved at beskrive dem, men "alle, som har et problem, vil altid være berørt, selv om de tilsyneladende skubber problemerne væk og lader, som om de ikke er der." (i Myers & St. Louis, 1992).

Man må arbejde på at skabe en holdningsændring, så den løbsk talende bliver indstillet på at arbejde målrettet både med sig selv, sine holdninger og med tale-sprogvanskelighederne og finder ud af, at man faktisk godt kan ændre både på talen og kommunikationen. Holdningsændringen skal gå på at turde se problemerne i øjnene og bruges positivt til at vende opmærksomheden mere mod lytteren i dialog og kommunikation. Den løbsk talende skal også vide, hvordan løbsk tale kan se ud i andre afskygninger hos andre personer, så den løbsk talende får en klar fornemmelse for og viden om sit problem og rækkevidden af det.

Nogle mener, at det er godt for unge med løbsk tale at gå i gruppebehandling netop med henblik på at skabe en holdningsændring. I gruppen kan det være lettere at motivere og styrke hinanden, specielt på det kognitive område. Teiglands undersøgelse antyder jo netop, at unge med løbsk tale især har kommunikationsvanskeligheder. Især lytning og tolkning, at kunne udtrykke tanker og meninger kort og klart, samt at ændre strategi efter lytterens behov giver problemer (Teigland 1994). Derfor kan man forestille sig, at netop behandling i gruppe med ligestillede vil være givende, fordi der her kan gives mulighed for bevidstgørelse af kommunikationsregler og for at styrke den aktive lytning, så det bliver tale efter tur, lytte, tænke efter, opklare, kommentere og tale igen samt at arbejde med kropssprog, mimik og gestus. Det har som regel altid en positiv effekt at komme i gruppe med ligestillede, hvor man dels kan spejle sig i de andres problemer og dels også lettere tale frit.

Det næste skridt kan være at arbejde med selve sproget og dets opbygning. Man kan f.eks. begynde med en sproglig analyse af den løbsk talendes kommunikation med bånd- eller videoeksempler. Den løbsk talende vil ofte have brug for at lære, hvordan forskellig lyd hænger sammen og bliver til ord, om forskellen mellem trykstærk/svag lyd og stavelse, noget om endelser, antal stavelser i ord, sætningsopbygning og grammatiske regler.

Taletempoet bør altid anskues ud fra, hvor komplekse sætningerne og tænkningen er. Nogle løbsk talende har held med at normalisere deres taletempo ved bl.a. at eksperimentere med DAF. I givet fald bruges det som hjælpemiddel, dels til at koncentrere sig om sin tale selv om der er forstyrrelser, dels til at skelne mellem forskellige taletempi og finde ud af, hvor langsomt tempoet skal være for at blive tydeligt. DAF bør anvendes på en sådan måde, så der startes med størst mulig afstand mellem tale og ekko, for så er det lettere at undgå at talen bryder sammen. Derefter mindske afstanden gradvist. DAF skal især kunne hjælpe den løbsk talende til at blive mere lyttende og analytisk over for sit eget tempo.

Dernæst anbefales det at tælle stavelser for at få også de tryksvage stavelser og endelser med. Det er ofte dem, der forsvinder i hurtig spontantale. Man kan f.eks. finde nogle lange flerstavelsesord og anvende dem i samtaler, dialoger, ja, måske både i telefonopgaver og i opgaver i byen. Andre anbefaler at lave lette stavelsesgentagelser på lange, svære ord. Det øger bevidstheden om både tempo og artikulation. Øvelser med forlængede vokaler i både oplæsning og tale skal have den samme effekt.

Når der arbejdes med artikulation, bør den altid ses i sammenhæng med tempo og sætningslængde. Jo længere og mere komplicerede og hurtige sætninger des flere artikulationsproblemer.

Man kan også forsøge at rette opmærksomheden mod mundbevægelser, så den løbsk talende oplever forskellen mellem bred, rund, snæver, åben - og også at den efterfølgende konsonant får samme form som vokalen. Man kan overdrive artikulationen med store og tydelige mundbevægelser og finde ud af, hvor de forskellige lyde dannes, samle dem i grupper og få dem ind i en fonetisk sammenhæng. Man kan bruge skygning (den ene person hvisker det, som den anden person siger næsten samtidig, en personificeret DAF!), som middel til at blive opmærksom på alle de ovennævnte ting.

Når man har arbejdet med de enkelte elementer, som er med til sætningsopbygningen, kan man forsøge at tage hele sætninger ad gangen. Stoppe op ved sætningsafslutningen og være bevidst om vejrtrækningen ved sætningsafslutning. Man må tale om prosodien og forsøge at ændre den ved f. eks. at flytte rundt på det trykstærke ord i sætningen og opleve, at meningen ændres.

Når man vil forbedre sproget, kan det være en god ide at forøge den semantiske viden ved f. eks. at kategorisere ord i forskellige klasser, tale om

begreber og overbegreber og udvide ordforrådet; i det hele taget give grammatiske regler, så det bliver nemmere at forstå, hvordan sprog er bygget op af elementer. Først derefter kan man begynde at udvælge ord, fra korte til lange og lette til svære, sætte dem i sætninger og øge tempo og artikulation hurtigere og hurtigere, indtil man når grænsen, hvor sætningen skrider fra hinanden.

Næste skridt kan f.eks. være at formulere korrekt konstruerede sætninger efter forskellige tanker og ideer og derefter forsøge at få sætningerne ført til ende uden afbrud, omskrivninger, fyldord og med god prosodi og artikulation. Hvis der er problemer med rækkefølgen, kan man prøve at lave nogle strategier, som at finde hovedord i afsnit, tælle antal afsnit, eller lade folk bruge deres egne huskereglere.

Hukommelsen kan styrkes gennem lytteøvelser, hvor der lægges samme strategi for at huske enkeltheder og hovedtræk. Det kan være nødvendigt at diskutere de skrevne og uskrevne regler, der findes for kommunikation, som f. eks. at skiftes til at tale og lytte, hvordan man bliver en aktiv lytter, hvordan man finder indhold og sammenhænge i diskussioner, og hvordan man kan ændre på sit indhold, og måden det siges på, hvis lytteren ikke forstår det første gang.

En vigtig del af behandlingen er anvendelsen af bånd- og/eller videooptagelser, så den løbsk talende kan se og høre sig selv med lytterens øjne og øre. Det er en rigtig god måde at øge opmærksomheden på egen tale, fordi man kan analysere, diskutere og korrigere, lige til man er blevet tilfreds.

For at blive bedre til at kommunikere må man ikke blot være i stand til at tolke gestus, mimik og øjenkontakt, men også blive bedre til selv at kunne anvende disse nonverbale udtryksmidler.

Det sidste led i behandlingen af løbsk tale er at lære, hvordan man kan rette opmærksomheden mod lytteren og stille opklarende spørgsmål, som sikrer at budskabet er forstået, f.eks.: "Forstod du det, som jeg sagde, eller vil du gerne have mig til at sige det en gang til på en anden måde?"

Afslutning

Løbsk tale er en udfordring for fagfolk. Behandlere skal kunne identificere og behandle, så den løbsk talende person bliver gjort bekendt med sit problem,

får en forbedret tale-sprogfunktion og bliver i stand til at kommunikere bedre i sin hverdag.

Det kan være svært for behandlere at få nok praktisk viden om diagnosticering og behandling. En af grundene kan være, at de løbsk talende personer ikke selv oplever et behandlingsbehov, og derfor ikke selv henvender sig for at få hjælp til problemerne. En anden er, at løbsk tale ikke er ret kendt hverken på skoler og institutioner eller af offentligheden. Derfor bliver mange af de løbsk talende kun henvist, hvis der også er tale om stammen, artikulationsproblemer eller læse-stavevanskeligheder. Mange behandlere får derfor ikke erfaringer nok med løbsk tale i deres arbejdsliv, og denne manglende erfaring vil i mange tilfælde resultere i, at den løbske tale ikke bliver opdaget, eller at den opleves som mindre væsentlig i forhold til andre tale-sprogproblemer.

Der mangler dog stadig grundig empirisk forskning på området. Undersøgelserne, som står til vores disposition i litteraturen, er alle foretaget som kliniske undersøgelser. Derfor er det svært at få nogle entydige svar på de spørgsmål, man som behandlere må stille til både årsag, prognose og behandling.

Undersøgelserne har også i højere grad fokuseret på sprogformen fremfor sprogfunktionen. Men da sproget jo netop er et redskab til brug i sociale sammenhænge, vil der fremover være behov for flere undersøgelser, hvor den løbske tale ses i en kommunikativ sammenhæng.

Litteraturhenvisninger

Bernstein-Ratner, N.: Treating the Child who Stutters with Concomittant Language or Phonological Impairment, i: Language, Speech and Hearing Services in Schools, vol. 26, 1995

Bernstein-Ratner, N.: Language Complexity and Stuttering in Children, i: Topics in Language Disorders, vol. 15, no. 3, Aspen Publishers, 1995

Daly, D. A.: The Atypical Stutterer, Academic Press, 1986

Daly, D. A.: The Source for Stuttering and Cluttering, Moline, Il: LinguSystem, 1996

Grohnfeldt, M.: Störungen der Redefähigkeit, Band 5, Ed. Marhold, 1992

Hurwitz, S.: Anmeldelse af D. Weiss: Cluttering, i: Tale og Stemme, 30. årg., nr. 1, 1970

Myers, F. L.: Cluttering: A Synergistic Framework, i Myers and St. Louis (ed.): Cluttering: A Clinical Perspective, Far Communications Ltd., 1992

Myers, F. L. and Bradley, C. L.: Clinical Management of Stuttering From a Synergistic Framework, i Myers and St. Louis (ed.): Cluttering: A Clinical Perspective, Far Communications Ltd., 1992

Myers, F. L. and St. Louis, K. O.: Cluttering: Issues and Controversies, i Myers and St. Louis (ed.): A Clinical Management of Cluttering, Far Communications Ltd., 1992

Myers, F. L. and St. Louis, K. O. (ed.): Cluttering: A Clinical Perspective, Far Communications Ltd., 1992

Preus, A.: Cluttering and Stuttering: Related, Different or Antagonistic Disorders?, i Myers and St. Louis (ed.): Cluttering: A Clinical Perspective, Far Communications Ltd., 1992

Preus, A.: Stamning og løpsk tale, Universitetsforlaget AS, 1987

Preus, A.: The Cluttering Type of Stutterer, i: Nordisk tidsskrift for logopedi og foniatri 12, 1987

Preus, A.: Identifying Subgroups of Stutterers. Universitetsforlaget AS, 1981

St. Louis, K. O.: On Defining Stuttering, i Myers and St. Louis (ed.): Cluttering: A Clinical Perspective, Far Communications Ltd., 1992

Thomsen, I. B.: Metafonmaterialet, Specialpædagogisk forlag, 1996

Thomsen, I. B.: Sprogvidenskab og praktisk undervisning, Audiologopædisk Forening, monografi nr. 18, 1995

Van Riper, C.: The Nature of Stuttering, Prentice Hall, 1971

Van Riper, C. and Emmerick, L.: Speech Correction, Prentice Hall, 1990

Shapiro, D. A.: Stuttering Intervention, Pro-Ed, inc., 1999

Teigland, A.: Løpsktalende ungdomselever i dialog med normaltalende, hovedopgave ved institutt for specialpedagogikk, universitetet i Oslo, 1994

Teigland, A.: "Det var ikke lett å forstå dette."- "Ja, men du fikk det vel med deg?", i: Norsk tidsskrift for logopedi, 43. årg., nr. 4, 1997

Teigland, A.: A Study of Pragmatic Skills of Clutterers and Normal Speakers, i: Journal of Fluency Disorders, nr. 21, 1996

Tinge, J.: Foredrag om løbsk tale, i: Dansk Audiologopædi, 20. årg., nr. 4, 1984

Weiss, D.: Cluttering, Prentice Hall, 1964

BILAG 1:

Weiss har opstillet en ret omfattende liste over de symptomer, som efter hans mening hører med til diagnosen for løbsk tale. Det er symptomer, som kan, men ikke behøver at være tilstede. Differentialdiagnosen er vigtig for at kunne behandle optimalt. Hans liste ser således ud:

- hastigt taletempo i forbindelse med vanskeligheder med artikulation og formulering.
- nedsat evne for sprogets naturlige rytme og accentuering.
- vejrtrækning præget af kortåndethed. Løbsk talende personer tænker og taler i korte og abrupte sætninger.
- utilstrækkelig og uskarp artikulation.
- udeladelse, indsættelse og udskiftning af lyd, stavelser og hele ord.
- indsættelse af "ah, øh, æh", mens der ledes efter næste ord.
- gentagelser, hvis de optræder sammen med andre symptomer, som f.eks hastigt taletempo og generel uro.
- vokalstop på begyndelsesvokal, som er tøven og ikke forårsaget af blokeringsangst (stammeangst).
- læsevanskeligheder. Der kan være tale både om egentlig dysleksi, men også om fejllæsninger og misforståelser af teksten på grund af svigtende koncentration.
- grammatiske vanskeligheder, som hænger sammen med en diffus tankeproces.
- problemer med koncentration og opmærksomhed. Resultatet kan ses som overfladiskhed og manglende evne til at opfatte detaljer. Derfor kan løbsk talende børn, selv om de er normalt begavede, klare sig relativt dårligt i skolen.
- skriften kan være kompromitteret. Der ses gentagelser, udeladelser og overstregninger, som ikke behøver at være tegn på egentlig dysleksi.
- hyperaktivitet og rastløshed. Den generelle uro skal søges i manglende modning af nervesystemet.
- manglende erkendelse af egne vanskeligheder.
- EEG viser visse forandringer.

BILAG 2:

Checkliste for løbsk tale

Navn: _____ dato: _____ alder: _____

Besvares så nøjagtigt som muligt. Svarene skal afspejle, hvor godt beskrivelserne passer.	passer slet ikke	passer kun lidt	passer meget	passer rigtig meget
1. gentager stavelser, ord, fraser				
2. begyndte at tale sent, sen til at sige sætninger				
3. der kom tidligt brud i talen, er aldrig særligt flydende				
4. talen virker uorganiseret, forvirret ordvalg				
5. tavse brud, tøven, fyldord og indskud				
6. stop foran vokalbegyndende ord, men uden spænding og vokalforlængelser				
7. for hurtigt taletempo, taler i klumper, spurter af sted				
8. uadvendt, bruger mange ord, impulsiv				
9. stødvist åndedræt, urytmisk vejrtrækning				
10. sløret artikulation (udladelser af lyd og/eller tryksvage stavelser)				
11. fejludtale af visse sproglyd				
12. taler bedst under pres, men kun for kort tid				
13. har svært ved at følge anvisninger, lytter utålmodig/uinteresseret				
14. let afledelig, kort hukommelse, ringe koncentration				
15. problemer med at fortælle en historie, (rækkefølgeproblemer)				
16. problemer med at finde ord, ligner amnesi				
17. forkert anvendelse af pronominer				
18. ukorrekt sætningsstruktur, usikker syntaks og grammatik				
19. kluntet og ukoordineret i bevægelserne, rask i det, hurtigt				
20. læseproblemer				
21. usammenhængende og brudt skrift, dårlig motorisk kontrol				

22. forkort placering af bogstaver og ord i skrift. Udeladelse af bogstaver og stavelser			
23. venstre/højrekonfusion, forsinket valg af hånd			
24. høj stemme i begyndelsen, som forsvinder og bliver til mumlen			
25. tænker hurtigere, end der tales			
26. matematik og abstrakt tænkning ligger over middel			
27. dårlig rytmesans, timing og musikalitet			
28. atypisk brug af trykstærke/svage stavelser, forkert prosodi			
29. umoden, virker ung af sin alder			
30. familiemedlemmer med lignende problemer			
31. rodet, skødesløs, hurtig, impulsiv og/eller glemsom			
32. mangel på indsigt i egne problemer			
33. utålmodig, rodet, hidsig, opfarende			

Diagnose: _____

Anden relevant information: _____

Indlæringsproblemer i skolen: ja: _____ nej: _____ Anbefales testet: _____ ved ikke: _____

Modtager løbende tale-sproguv: ja: _____ nej: _____ Anbefales testet: _____ ved ikke: _____

Kommentarer: _____

BILAG 3:

Profilen er bygget op, så afsnit A stort set dækker den *korte definition* , altså de motoriske problemer. Afsnit B og C rækker ind i den *brede definition* og dækker de sproglige og kognitive elementer samt adfærden. Afsnit D hører til anamnesen. Profillisten består af de samme elementer som checklisten, men i en anden orden. De tal, som står i parentes, henviser således til checklisten i bilag 1.

Navn: _____

dato: _____

alder: _____

A. TALE OG MOTORISK KONTROL	få/lidt	ingen	meget
generelt			
(1) gentager stavelser, ord, fraser			
(5) tavse brud, tøven, fyldord og indskud			
(6) stop foran vokalbegyndende ord, men uden spænding og vokalførlængelser			
(9) stødvist åndedræt, urytmisk vejtrækning			
(10) sløret artikulation (udadeliser af lyd og/eller tryksvage stavelser)			
(11) fejludtale af visse sproglyd			
(19) kluntet og ukoordineret i bevægelserne, rask i det, hurtig			
(21) sammenhængende og brudt skrift, dårlig motorisk kontrol			
(27) dårlig rytmesans, timing og musikalitet			
prosodiske træk			
(7) for hurtigt taletempo, taler i klumper, spurter af sted			
(24) høj stemme i begyndelsen, som forsvinder og bliver til mumlen			
(28) atypisk brug af trykstærke/svage stavelser, forkert prosodi			
B. SPROG OG KOGNITION			
auditiv forståelse			
(13) har svært ved at følge anvisninger, lytter utålmodigt/uinteresseret			
verbalt udtryk			
(16) problemer med at finde ord, ligner amnesi			
(17) forkert anvendelse af pronominer			
(18) ukorrekt sætningsstruktur, usikker syntaks og grammatik			
skrift			

(22) forkert placering af bogstaver og ord i skrift. Udeladelse af bogstaver og stavelser	
indholdslæsning	
(20) læseproblemer	
opmærksomhed og koncentration	
(12) taler bedst under pres, men kun for kort tid	
(14) let afledelig, kort hukommelse, ringe koncentration	
erkendelse	
(8) udadvendt, bruger mange ord, impulsiv	
(32) mangel på indsigt i egne problemer	
organisering af tanker	
(4) talen virker uorganiseret, forvirret ordvalg	
(15) problemer med at fortælle en historie (rækkefølgeproblemer)	
(25) tænker hurtigere end der tales	
tænkning/problemløsning	
(26) matematik og abstrakt tænkning ligger over middel	
C. PERSONLIGHED, OPFØRSEL, AKTIVITETS NIVEAU	
(31) rodet, skødesløs, hurtig, impulsiv og/eller glemsom	
(33) utålmodig, rodet, hidsig, opfarende	
D. UDVIKLING	
(2) begyndte at tale sent, sen til at sige sætninger	
(3) der kom tidligt brud i talen, er aldrig særligt flydende	
(23) venstre/højrekonfusion, forsinket valg af hånd	
(29) umoden, virker ung af sin alder	
(30) familiemedlemmer med lignende problemer	

